

Ana Mikuletič*
Natalija Mikuletič**

Spomini Ane Valenčič na ljudsko šolo v Podstenjah v času italijanske oblasti *Ana Valenčič's memories of the people's school in Podstenje at the time of Italian rule*

Izvleček

V prispevku je predstavljena šola v Podstenjah pri Ilirski Bistrici, ki je bila ustanovljena leta 1869 in je uspešno delovala 73 let. Šola je od jeseni leta 1935 in do konca njenega delovanja 4. junija 1942 obiskovala tudi Ana Valenčič iz bližnje vasi Mereče. Tudi to območje Primorske je po prvi svetovni vojni pripadalo Italiji, ki si je s svojo politiko prizadevala poitalijančiti slovensko prebivalstvo. V ta namen je začela ustanavljati italijanske šole, v že obstoječe pa uvajati italijanski jezik. Poučevanje v italijanskem jeziku je bilo tudi v enorazredni ljudski šoli v Podstenjah in Ana Valenčič se v svojih spominih vrača v tisto obdobje.

Abstract

The article presents the school in Podstenje near Ilirska Bistrica, founded in 1869 and active for 73 years. From the autumn of 1935 until the school was abolished on 4 June 1942, one of its pupils was Ana Valenčič, from the nearby village of Mereče. After World War One, this part of the Primorska region fell to Italy, which introduced a policy of Italianising the Slovenian population. For this purpose, Italy started founding Italian schools and introducing Italian language into the existing schools. Teaching in the one-year people's school in Podstenje also took place in Italian and in her memories Ana Valenčič returns to that period.

Ključne besede: Podstenje, šola, Ilirska Bistrica, italijanska oblast, spomini, Ana Valenčič

Keywords: Podstenje, school, Ilirska Bistrica, Italian authorities, memories, Ana Valenčič

* Ana Mikuletič, računovodkinja (1929–2020)

** Natalija Mikuletič, univ. dipl. bibliotekarka, Šolski center Srečka Kosovela Sežana, e-pošta: natalija.mikuletic@guest.arnes.si

Podstenje

Vas Podstenje leži pod kraškim robom Zgornje Pivke na nadmorski višini 496 m in je približno 7 km oddaljena od Ilirske Bistrice. Nad vasjo se na severovzhodu strmo, skoraj navpično dviga skalno pobočje, med domačini znano kot Stena, po kateri je vas skoraj zagotovo dobila tudi ime.¹ Izpod Stene na površje priteče potok Podstenjšek, ki skupaj s potokom Mlakošč obdaja vas. Po popisu prebivalstva iz leta 1991 je v vasi živel 65 prebivalcev, v letu 1931, v obdobju med obema vojnama, pa 177. Sredi vasi stoji cerkev svetega Antona Padovanskega z visokim, kamnitim in v oglejskem slogu oblikovanim zvonikom. Zgrajena je bila v letih med 1669 in 1674 in velja za eno izmed lepših cerkva z značilno kraško renesančno arhitekturo. V njeni neposredni bližini je nekdanje župnišče oziroma mežnarija,² ki so jo gradili v istem času kot cerkev.³ H gradnji obeh je s svojo velikodušnostjo veliko prispeval tudi premski knez Porcija.⁴ Ko pa so leta 1869 v Podstenjah odprli šolo, so polovico farovža oziroma mežnarije namenili za njeno delovanje.

Šolstvo na Primorskem v času italijanske oblasti

Po prvi svetovni vojni si je Italija priključila slovensko Primorsko in tako je tudi Ilirska Bistrica z okoliškimi vasmi pristala pod Italijo. Položaj Slovencev je bil v začetku še zadovoljiv, saj so jim bile obljubljene številne pravice. Tako je na primer tržaški guverner Carlo Petitti di Roreto v enem izmed svojih razglasov obljubljal: »Slovenci! Italija, velika država svobode, vam da iste državljske pravice kakor vsem drugim svojim državljanom, vam da šole v vašem jeziku ...«⁵

Tudi minister Tittoni je v svojem govoru izjavil: »Z nami združena ljudstva drugih narodov naj vedo, da mi z zgražanjem odklanjamo vsako misel tlačenja in raznarodovanja: njihov jezik in njihove kulturne institucije bodo spoštovane.«⁶

Žal se te obljube niso uresničile. S prihodom fašizma in Mussolinija na oblast v oktobru 1922 se je položaj Slovencev pod Italijo le še poslabšal. Prepovedali so uporabo slovenskega jezika v javnosti, spremenili oziroma poitalijančili so

1 *Postojinsko okrajno glavarstvo: zemljepisni in zgodovinski oris*, V Postojni: R. Šeber, 1889, str. 95. https://www.sistory.si/cdn/publikacije/5001-6000/5507/POSTOJINSKO_OKRAJNO_GLAVARSTVO.pdf (pridobljeno: 19. 5. 2021).

2 Nekdanje župnišče, katerega polovica je bila namenjena šoli, je po drugi svetovni vojni postal zadružni dom. Kasneje (okoli leta 1970) je stavbo odkupila družina Nemeč iz Podstenj. V njej so najprej gojili piščance, od leta 1991 pa je v njej mlin.

3 *Postojinsko okrajno glavarstvo* 1889, str. 95.

4 Prav tam. Str. 95.

5 Marija Kacin, *Primorska šola na prepihu : ob 65-letnici obnove*, Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 2011, str. 14.

6 Prav tam.

osebna in krajevna imena, ukinili slovenska kulturna društva, politične stranke, naseljevali pa tuje uradnike in delavce, slovenske pa premeščali v Italijo.

Z novo šolsko reformo, tako imenovano Gentilejevo reformo⁷ iz leta 1923, pa so postopno ukinjali slovenske šole in začeli ustanavljati italijanske, in sicer z namenom, da bi čim prej poitalijančili slovenske otroke. Italijanski jezik so uvedli v vse prve razrede ljudskih šol že v šolskem letu 1923/24, nato pa ga postopoma vpeljevali v višje razrede. V enorazrednicah, kjer se je hkrati poučevalo več razredov in so vključevale tudi prvi razred, pa je pouk že prvo leto potekal v italijanskem jeziku za vse učence. Tako je slovenščina postopoma izginjala iz šol. Od leta 1926/27 je bil učni jezik le še italijanski.⁸ Nekaj časa so slovenski jezik še dovolili uporabljati za obrede v Katoliški cerkvi, vendar so ga tudi tu leta 1933 prepovedali za pridige, in njegovo uporabo dovolili le še za petje in molitev.⁹ Slovenske učitelje so odpuščali ali premeščali v srednjo ali celo južno Italijo, saj niso bili zanesljivi izvajalci reforme.

S sprejetjem Gentilejeve šolske reforme se je sicer poenotilo šolsko delovanje, ki je bilo pred tem precej neenotno. Uvedena je bila osemletna šolska obveznost za otroke od 6. do 14. leta.¹⁰ Kasneje, leta 1939, je bila z Bottaievo Listino o šolstvu uvedena celo desetletna šolska obveznost. Otroci so v šolo vstopali s 4 leti, to je bila tako imenovana materinska šola ali vrtec, ki ji je sledila ljudska šola za otroke, stare od 6 do 9 let, in se je nadaljevala v nižjo srednjo šolo, ki je trajala do 14. leta.¹¹

Eden izmed načinov vse hitrejšega poitalijančevanja je bil tudi v ustanavljanju čim večjega števila šol, saj je bila skoraj v vsaki malo večji vasi ustanovljena šola. Tako je bilo na območju Ilirske Bistrice v letih 1934 do 1942 kar 39 šol.¹²

Anton Kacin je Gentilejevo reformo označil kot »zločin proti kulturi,«¹³ saj so »fašistični ideologi dobro vedeli, da je /.../ šola poleg ustrezne domače vzgoje eden najučinkovitejših oblikovalcev človekove osebnosti, njegove družbene in seveda tudi narodne zavesti. Od šole je odvisna smer narodnega razvoja: ali naj gre po poti napredka /.../ ali pa naj se narod polagoma razkraja in propada. Bistveni element je pri tem jezik.«¹³

Čeprav je šolska reforma določala 8-letno oziroma kasneje celo 10-letno šolsko obveznost, so otroci na podeželju pogosto zaključili le 5 razredov. To je bilo manj kot v času avstro-ogrske uprave, ki je izvajala osemletno oziramo vsaj šestletno šolsko obveznost.

7 Giovanni Gentile (1875–1944) je bil filozof mednarodnega slovesa in minister za šolstvo v prvi Mussolinijevi vladi, ki je bila sestavljena 31. 10. 1922.

8 Marija Kacin 2011, str. 20.

9 Branimir Nešovič, Janko Prunk, 20. stoletje, Ljubljana: DZS, 1994, str. 72.

10 Ingrid Fatur, Šolstvo na Ilirsko-bistriškem kot del raznarodovanja v času italijanske okupacije Primorske, *Šolska kronika : zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje*, 16, 2007, št. 1, str. 68.

11 Prav tam.

12 Prav tam. Str. 87.

13 Marija Kacin 2011, str. 19.

Enorazredna ljudska šola v Podstenjah

Pred ustanovitvijo šole v Podstenjah leta 1869 so otroci iz tega šolskega okoliša, ki je poleg vasi Podstenje obsegal še vasi Podstenjšek, Merečje (danes Mereče), Podtabor in Šembije,¹⁴ hodili v šolo v Trnovo, ki je bila od Podstenj oddaljena uro hoda. Prav zaradi prevelike oddaljenosti in tudi previsokih stroškov, ki bi jih morali prebivalci teh krajev prispevati za gradnjo nove šole v Trnovem, so se raje odločili za ustanovitev šole v Podstenjah. Za njeno delovanje so namenili polovico župnišča, ki so ga zato morali pregraditi, v drugem delu pa prostore prilagoditi za šolsko delo. Denar za to so prispevali sami, in sicer »vsaka hišna številka morala je dati po premoženju določeno svoto«.¹⁵ Podstenje je tedaj imelo 25 hiš in 152 prebivalcev, Merečje 28 hiš in 163 prebivalcev, Podstenjšek 11 hiš in 68 prebivalcev, Podtabor 11 hiš in 60 prebivalcev ter Šembije 54 hiš in 323 prebivalcev.¹⁶ V celoten šolski okoliš je tako spadalo 127 hiš in 766 prebivalcev, medtem ko je bilo povprečno število šoloobveznih otrok 117.¹⁷

Stavba, ki je bila nekoč šola, danes pa je mlin (Foto Natalija Mikuletič).

14 V letu 1901 je začela delovati šola v Šembijah, tako da od tedaj otroci iz Šembij niso več hodili v šolo v Podstenje.

15 *Postojinsko okrajno glavarstvo 1889*, str. 96.

16 Prav tam. Str. 93

17 Prav tam. Str. 94

O delovanju podstenjske šole od njenih začetkov leta 1869 do leta 1917 je ohranjena Kronika, o kateri je bilo že več napisanega leta 1998.¹⁸

Kasneje, v času italijanske oblasti, je na šoli v Podstenjah poučevala slovenska učiteljica Marija Geržina s poitalijančenim imenom Maria Gerzina. Kdaj natančno je začela poučevati v Podstenjah, nismo ugotovili. Njen prvi podpis zasledimo v letu 1925, medtem ko je v šolskem letu 1915/16 podpisana še učiteljica Justina Penko. Za vmesno obdobje nismo našli dokumentov.

Iz ohranjenega dnevnika (*Giornale della classe*) za šolsko leto 1936/1937, ko je Ana Valenčič obiskovala 2. razred, je bilo v podstenjski šoli na seznamu 47 učencev.¹⁹ Od tega je prvi razred obiskovalo 7 učencev, drugi razred 10 učencev, tretji razred 6 učencev, 4. razred 12 učencev in peti razred tudi 12 učencev.

Tabela: Število učencev po razredih v šolskem letu 1936/37.

Razred	Število učencev
1. razred	7
2. razred	10
3. razred	6
4. razred	12
5. razred	12
Skupaj	47

Kot je v nadaljevanju zapisano v spominih Ane Valenčič, je učiteljica hkrati poučevala 1. in 2. razred, in sicer v popoldanskem času. To pomeni, da je bilo 17 učencev v oddelku. V dopoldanskem času, ko je poučevala skupaj 3., 4. in 5. razred, pa je bilo kar 30 učencev v oddelku. To je veliko več kot določajo današnji normativi. Ti za oblikovanje kombiniranega oddelka iz 3 razredov določajo 14 učencev.²⁰ Prav gotovo je bilo za učiteljico težko in zahtevno poučevanje v takšnih razmerah.

Vsi učenci so imeli poitalijančena imena in priimke. V šolskem letu 1936/37 so šolo v Podstenjah obiskovali naslednji učenci:²¹

18 Rafko Valenčič, *Kronika enorazredne ljudske šole v Podstenjah 1869–1917*, *Šolska kronika : zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje*, 31, 1998, št. 7, str. 163–174.

19 Na seznamu je 47 učencev, medtem ko je v statistiko všteti le 45 učencev. Iz kronike je razvidno, da sta se dva učenca med šolskim letom preselila, in sicer Alojz Jaksetič iz 3. razreda v Kuteževo (Cottesevo) in Marija Valenčič iz 5. razreda v Vrbovo (Verbova).

20 *Pravilnik o normativih in standardih za izvajanje programa osnovne šole*. <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV7973> (pridobljeno: 3. 3. 2022)

21 Pokrajinski arhiv Koper, SI PAK KP 377 t.e.1. Osnovna šola Podstenje/Scuola elementare di Postegna, *Giornale della classe: anno scolastico 1936-1937*.

Prvi razred:

Mario Dolgan²² (Marjan Dolgan, rojen: Livorno/Collesalveti), Giuseppe Kaluza (Jožef Kaluža), Giuseppe Palumbo²³ (rojen v Padovi), Maria Palumbo (rojena v Ilirski Bistrici italijanskim staršem), Angela Valencic (Angela Valenčič), Stanislava Valencic (Stanislava Valenčič) in Sofia Vrh (Sofija Vrh).

Drugi razred:

Massimiliano Celigoj (Maksimilijan Čeligoj), Riccardo Dolgan (Rikardo Dolgan, rojen: Collesalveti), Emilio Morano (Emil Morano), Rodolfo Sabec (Rudolf Šabec), Giuseppe Sain (Jožef Šajn), Giuseppe Tomsic (Jožef Tomšič), Luigia Kaluza (Alojzija Kaluža), Angela Pugel (Angela Pugelj), Anna Valencic (Ana Valenčič) in Martina Sorc (Martina Sorč).

Tretji razred:

Alberto Logar (Albert Logar), Giovanni Palumbo (rojen: Trst), Daniele Sain (Danijela Šajn), Giuseppe Valencic (Jožef Valenčič), Francesca Bubnic (Frančiška Bubnič) in Luigi Jaksetic (Alojz Jaksetič)

Četrty razred:

Carlo Dolgan (Karlo Dolgan), Lodovico Kurent (Ludvik Kurent), Giovanni Tomsic (Janez Tomšič), Rodolfo Vicic (Rudolf Vičič), Matilde Gaspersic (Matilda Gašperšič), Rosalia Kaluza (Rozalija Kaluža), Anna Mauric (Ana Mavrič), Stanislava Renko (Stanislava Renko), Maria Sain (Marija Šajn), Paolina Valencic (Pavlina Valenčič), Emilia Vicic, (Emilija Vičič) in Emilia Vicic (Emilija Vičič)

Peti razred:

Stanislao Bubnic (Stanislav Bubnič), Ladovico Morano (Ladislav Morano), Ladovico Pugel (Ladislav Pugelj), Stefania Bubnic (Štefanija Bubnič), Albina Celigoj (Albina Čeligoj), Antonia Dolgan (Antonija Dolgan), Maria Kurent (Marija Kurent), Daniela Logar (Danijela Logar), Carolina Tomsic (Karolina Tomšič), Amalia Valencic (Amalija Valenčič), Maria Valencic (Marija Valenčič), Maria Zadnig (Marija Zadnik)

Prvi razred so obiskovali učenci, ki so bili rojeni od maja 1928 do novembra 1930, kar pomeni, da je bila njihova starost od 6 do 8 let. Še večja starostna razlika je bila med učenci v drugem razredu, ki so ga obiskovali rojeni od decembra 1924 do julija 1929, torej stari vse od 7 do 12 let. Oba razreda sta bila oblikovana v en

22 Družina Dolgan je imela v tem obdobju v šoli kar 4 otroke, najmlajša dva sta bila rojena v Italiji, saj je bil njihov oče kot železničar premeščen na delo v Italijo. (Vir: Stanislava Vičič, rojena Valenčič, 1930)

23 Palumbo je italijanska družina, ki je živela v železničarski čuvajnici ob progi v Podstenjah. Oče je bil kot železničar premeščen v Podstenje. (Vir: Stanislava Vičič, rojena Valenčič, 1930)

X.

Cronaca ed osservazioni dell'insegnante sulla vita della scuola.

Data	Tra gli alunni della 1ª classe si distingue in lettura la scolara Valucchi Maria.
14 aprile	<p>Il signor Isottore ha chiamato fuori e le cinque parole di lode.</p> <p>Oggi in questa scuola ebbe luogo la Festa degli alberi, la scolaresca, accompagnata dalla maestra, si recò sul luogo destinato alla piantagione. La maestra spiegò perché è stata istituita la Festa degli alberi. Gli scolari cantarono la canzone "La festa degli alberi", quindi gli scolari piantarono 100 piantine, tra pini e abeti.</p> <p>Il locale in cui si fece la piantagione si trova m. 520 s. m., si chiama Orso Bruno e appartiene al possidente Bonvicini Giovanni di Cortignea, l.</p>
3 maggio	<p>Oggi a Villa del Nuovo ebbe luogo una riunione degli insegnanti presieduta dal signor Direttore didattico di questo circolo. Furono trattati vari argomenti: doppio quinzio sportivo, la commemorazione del primo anniversario dell'Impero, trasferimenti degli insegnanti e altri.</p>
6 maggio	Si è trasferita a Verba la scolara della 1ª classe Valucchi Maria.
7 maggio	<p>Anche in questa scuola fu celebrato con solennità il primo anniversario della fondazione dell'Impero.</p> <p>All'ultima ora di lezioni tutti gli alunni si riunirono nell'aula, addobbata per la celebrazione con bandiere, con girlande di verdi e strisce decorative. La cerimonia iniziò coll'Inno delle Signori.</p>

List iz kronike Giornale della classe: anno scolastico 1936-1937 (hrani SI PAK KP 377 t.e. 1. Osnovna šola Podstenje/Scuola elementare di Postegna).

oddelek. Največ otrok iz tega oddelka je bilo iz revnih družin, in sicer kar 12, trije so bili iz bogatih in dva iz številne družine.

Tretji razred so obiskovali učenci, rojeni od oktobra 1925 do julija 1927, torej stari od 9 do 11 let. Četrty razred so obiskovali učenci, rojeni od oktobra 1923 do maja 1927, stari od 9 do 13 let. V petem razredu so bili učenci, rojeni od julija 1923 do novembra 1925, kar pomeni, da so bili stari od 11 do 13 let. Tudi v tem oddelku, ki je bil izoblikovan iz 3., 4. in 5. razreda, je največ otrok izhajalo iz revnih družin. Teh je bilo 16, 10 iz bogatih in 3 iz številne družine.

Iz dnevnika lahko razberemo še število ponavljalcev. V 1. in 2. razredu jih je bilo 8, v 4. in 5. razredu pa 10. V 3. razredu ni bilo ponavljalcev.²⁴

V omenjenem šolskem letu se je pouk začel 21. septembra in končal 30. junija, in sicer s slovesno podelitvijo spričeval in petjem himne Giovinezza.²⁵ V tem obdobju je šolo večkrat obiskal šolski inšpektor in pogosto podal tudi pohvalno oceno o delovanju šole. Zabeleženih je tudi več srečanj učiteljev iz okoliških šol v Ilirski Bistrici. Zaradi slabega vremena v januarju so dvakrat od pouka izostali vsi učenci iz Mereč. 24. aprila, ob prazniku dreves, Festa degli alberi, pa so učenci pod vodstvom učiteljice posadili 100 dreves, borovcev in jelk, na zemljišče Janeza Tomšiča iz Podstenj.

V kroniki za leto 1939/40 smo lahko prebrali, da je šola dobila tudi 26 knjig za šolsko knjižnico, iz česar sklepamo, da je šola imela tudi knjižnico oziroma prostor za knjige v razredu. Zapisano je tudi, da je šola za revne učence prejela učbenike. Ob obdarovanju Befana Fascista pa je 10 revnih učencev prejelo oblačila in en učenec čevlje.

Iz učnega načrta kot tudi iz zapisov v kroniki je razvidno, da je poučevanje temeljilo predvsem na spoznavanju Italije in poveličevanju fašizma ter slavljenju italijanskih pomembnih osebnosti (Luigi Giannettino, Guglielmo Marconi itd.)

Dolgo obdobje uspešnega delovanja šole v Podstenjah se je končalo 4. junija 1942, ko so vas skupaj s sosednimi vasi požgali fašisti kot maščevanje za pobite italijanske vojake. Šola sicer v požigu ni bila poškodovana, so jo pa neznanzi požgali kasneje.²⁶

Danes vse vasi nekoč podstenjskega šolskega okoliša spadajo v šolski okoliš Osnovne šole Dragotina Ketteja v Ilirski Bistrici (Trnovo), za prevoz otrok v šolo pa je organiziran šolski avtobus.

Ana Valenčič v šolskem obdobju

Ana Valenčič s poitalijančenim imenom Anna Valencic, poročena Mikuletič, se je rodila leta 1929 v vasi Mereče kot prvi otrok v številni kmečki družini. V šolske klopi je kot šestletno dekletce prvič vstopila jeseni 1935 v Podstenjah, kjer je

24 Prav tam.

25 Prav tam.

26 Rafko Valenčič 1998, str. 164.

Scuola Elementare di Postegna

N. di prof. L. 20 settembre 1942
 Risposta al foglio N. A. XI
 dd. Allegati:

OGGETTO:

Si certifica che la scolara Valencic
 Anna figlia di Francesco e di
 Gustincich Anna - nata a Mercede
 comune di Villa del Nevoso - il 19-7-1929
 frequentava nell'anno 1941/42 la
 scuola elementare di Postegna,
 classe I.

La scolara ha completato gli
 studi del grado superiore.

La parente sostituisce la pagella
 smarrita.

L'insegnante:
 Maria Gervina

Potrdilo, ki je nadomestilo v požaru uničeno spričevalo o končani
 ljudski šoli v Podstenjah (hrani Natalija Mikuletič).

poučevala učiteljica, po rodu Slovenka, ki je svoje delo opravljala vestno in odgovorno. Na učiteljico je ohranila lepe spomine. Prizadevala si je, da bi se vsi učenci naučili brati, pisati in računati. Bila je zelo stroga in zahtevna, a je poleg znanja otrokom dala še veliko moralnih podukov za življenje z namenom, da bi odrasli v poštene, odgovorne in samozavestne ljudi. S svojim načinom vzgajanja in izobraževanja je pri Ani vzbudila vedoželjnost, ki jo je ohranila skozi vse življenje.

Leto za njo je v podstenjsko šolo vstopila še njena leto dni mlajša sestra Stanislava – Tinka in tri leta kasneje še brat Franc. Šolo v Podstenjah je Ana obiskovala do konca njenega delovanja. To je bilo v juniju 1942, ko je bila požgana vas Podstenje. Hkrati so fašisti požgali tudi vas Mereče, prebivalce obeh vasi pa izgnali. Najprej so jih odpeljali v Ilirsko Bistrico, naslednji dan pa na Matulje in naprej v internacijo. Njihovi družini je po posredovanju očeta, ki ga v času izгона ni bilo doma, uspelo pridobiti dovoljenje, da ostanejo v Ilirski Bistrici. Zavetje je družina našla pri Matetovih v Trnovem. Tako je Ana dobila možnost za nadaljevanje šolanja na priznani meščanski šoli v samostanu sester de Notre Dame, kjer so poučevale šolske sestre. Po uspešno zaključenih štirih razredih te šole pa je leta 1946 izobraževanje nadaljevala v Ljubljani.

Ob požigu vasi so zgorela vsa spričevala Ane Valenčič, njene sestre Stanislave – Tinke in brata Franca, pridobljena v podstenjski šoli. Velika verjetnost je, da je podobna usoda doletela tudi spričevala drugih učencev. Za nadaljevanje šolanja je Ana morala pridobiti potrdilo, ki je dokazovalo, da je zaključila osnovno šolo v Podstenjah.

Branje je vseskozi bogatilo življenje Ane Valenčič. Prve spodbude k branju je bila prav gotovo deležna že v krogu družine. V šoli je svoje bralne spretnosti razvijala in se izurila v dobro bralko. Njeno odlično znanje branja je na enem izmed svojih obiskov šole opazil tudi šolski inšpektor. Učiteljica je o tem dogodku takole zapisala v kroniki: »Med učenci 2. razreda je v branju izstopala učenka Ana Valenčič. Gospod inšpektor jo je poklical in jo pohvalil.«²⁷

Šola ima v življenju vsakega posameznika pomembno mesto. Obdobje odraščanja in šolanja Ane Valenčič pa je sovpadalo z italijansko priključitvijo Primorske, drugo svetovno vojno in težkim povojnim obdobjem, kar je še dodatno zaznamovalo njeno šolsko obdobje. Kljub vsemu je na šolanje ohranila lepe spomine. Tako je zapisala o podstenjski šoli:

Spomini na šolo v Podstenjah

Spomini na šolo so še vedno zelo živi, čeprav je od takrat minilo že več kot 75 let.²⁸

27 Pokrajinski arhiv Koper, SI PAK KP 377 t.e.1. Osnovna šola Podstenje/Scuola elementare di Postegna, Giornale della classe: anno scolastico 1936-1937.

28 Spomini so bili verjetno zapisani leta 2014.

Stavba je še danes na zunaj enaka, kot je bila. Šola je imela le eno učilnico in stanovanje za učitelja. Obiskovali so jo učenci iz vasi Podstenje, Mereče in Podstenjšek.

Živeli smo v vasi Mereče, ki leži na nasprotnem bregu od vasi Podstenje. Pot do šole ni bila dolga, saj je trajala manj kot pol ure. Vendar smo otroci za to razdaljo večkrat potrebovali več časa, saj nas je bilo veliko in skupaj smo se hitro zamotili. Pot je vodila čez potok Podstenjšek, ki je bil predvsem v toplejših mesecih za nas zelo privlačen. Bil je čist, poln rakov in rib. Večkrat smo lovili rake izpod kamnov in korenin, namesto da bi čim prej odšli domov. Potem smo imeli pa še problem, kdo naj nalovljeno odnese domov. S tem smo se izdali, da smo po nepotrebnem opletali okoli, medtem ko nas je doma čakalo delo. Vsi smo morali pomagati na domačih kmetijah ali pa varovati mlajše brate in sestre, da so matere lahko opravljale bolj pomembna dela.

Italijanska oblast si je prizadevala poitalijančiti vse, kar je bilo slovensko. Tako je spreminjala tudi naša osebna imena. Moje ime in priimek sta se pisala po italijansko Anna Valencic. Spremenili so tudi krajevna imena. Tako je Ilirska Bistrica dobila ime Villa del Nevoso, tudi ime vasi Mereče se je pisalo po italijansko Merece. Prepovedano je bilo govoriti slovensko v šoli, uradih, gostilnah in trgovinah. Slovenske učitelje in uradnike so premeščali v notranjost Italije, od tam pa so pripeljali njihove.

Poučevala nas je učiteljica Marija Geržina, imenovana tudi Irma, Slovenka, doma je bila nekje iz okolice Postojne. Z učenci ni smela govoriti slovensko, ampak samo italijansko. Stanovala je v prostorih šole skupaj z materjo in sestro po imenu Zora, ki je bila tudi učiteljica in je poučevala v šoli v Šembijah.²⁹

Podstenjsko šolo je v tem obdobju iz vseh treh omenjenih vasi obiskovalo okoli 40 do 50 učencev. Bilo je le pet razredov. V šolo so hodili vsi učenci od 6. do 14. leta. Ker po petih letih tudi učenci, ki so uspešno končali 5 razredov, niso nadaljevali šolanja v Ilirski Bistrici, so do 14. leta obiskovali 5. razred. Tako se je dogajalo, da so bili nekateri učenci v 5. razredu tudi tri leta. Seveda je bilo tudi veliko ponavljavcev v nižjih razredih, saj se otroci doma niso veliko učili, ker so morali pomagati na kmetijah. Pouk je bil dopoldne za 3., 4. in 5. razred, popoldne pa za 1. in 2. razred. Učili smo se matematiko, italijanščino, zemljepis, zgodovino, prirodopis, lepomisje, ki je bil najpomembnejši predmet, petje, telovadbo in verouk. Telovadili smo kar v razredu. Zelo pomembno je bilo tudi obnašanje učencev, saj smo dobili oceno tudi za vedenje.

Učilnica je bila zelo prostorna in svetla in se je nahajala v prvem nadstropju. Tla so bila lesena in vedno čista. Tudi oprema je bila zelo skromna. Ena stara omara v kotu je bila zbita iz desk in je imela špranje, druga pa je bila v zidu in je imela le lesena vrata. Klopi so bile stare, opremljene s tintniki, in razvrščene v treh vrstah. V kotu je bila peč na drva, ki jo je kurila učiteljica sama.

29 V prispevku Ingrid Fatur ni omenjena, vendar naj bi po spominu Ane Valenčič, poročene Mikuletič, resnično poučevala v Šembijah.

Učiteljica je imela tudi psička, ki se je imenoval Pici. Bil je rjavo-bele barve. Večkrat je s tačko podrsaval po vratih učilnice, in sicer dokler mu jih učiteljica ni odprla. Nato je skočil na okensko polico in s svojega prostorčka mirno opazoval okolico. Nihče od otrok se tega psička ni upal dotakniti.

V učilnico se je vstopalo v čevljih, saj copat takrat še nismo poznali. Največkrat smo bili obuti v visoke čevlje, da smo jih lahko nosili pozimi in poleti. Ob prihodu v šolo smo si morali obvezno očistiti čevlje. V ta namen so bile postavljene *kroc-štrace*. Čevlji so morali biti tako čisti, da bi jih lahko nesli k čevljarju. Tudi zidu se nismo smeli dotikati, ko smo stopali po stopnicah do učilnice. Zato je bila šola vedno čista. Verjetno je šolo pospravljala učiteljica sama ali njena mama, saj ni bilo nikoli slišati, da bi šola imela čistilko.

Poklic učiteljice je bil v tistih časih zelo cenjen. Učenci smo učiteljico zelo spoštovali in se je tudi bali. Klicali smo jo *signorina*. V prvi razred smo prišli poponoma nepripravljeni, brez znanja italijanščine, zato je imela tolmača Jožeta iz drugega razreda, ki nam je po slovensko povedal, kaj moramo napisati in se naučiti za naslednji dan. Kdaj smo se naučili tujega jezika, ne vem, mislim pa, da kar kmalu. Večkrat smo otroci slišali, da so po nekaterih šolah učile italijanske učiteljice, ki niso poskrbele, da bi se vsi učenci kaj naučili. Tako se je tudi dogajalo, da učenci niso bili z mislimi pri pouku in se niso prav nič naučili. Naša učiteljica pa je bila drugačna. Čeprav je delovala zelo strogo, nervozno in neprijazno, je vztrajala, da se je vsak učenec vsaj za silo naučil pisati, brati in računati. Velikokrat, ko iz nas ni uspela izvleči znanja, nas je oštela in dejala, da smo trdi kot krompir. Nekoč nam je dajala navodila za domačo nalogo, in ker učenec Ludve še vedno ni razumel, kaj je potrebno narediti, jo je prosil, da ponovi. Namesto, da bi mu še enkrat razložila, mu je rekla, da mora napisati »*patate fagioli*«. Naslednji dan je v šolo resnično prišel s celo stranjo zvezka popisanega s »*patate fagioli*«. Seveda pa je naredil tudi pravo domačo nalogo.

V šolo smo hodili v posebnih oblačilih. Deklice smo morale biti oblečene v črne halje, dečki pa v jopiče, ki so segali nekoliko nižje od pasu. Tudi učiteljica je morala nositi črno haljo. Nekoč ni bila oblečena v njej. Kar naenkrat je stekla iz razreda in se hitro vrnila v črni halji. Kmalu smo tudi učenci zaslišali avto, ki se je ustavil pred šolo. Bil je namreč šolski inšpektor.

Okoli šole je bil tudi vrt. Spomladi so ga dečki prekopali, deklice pa smo nato sadile in sejale. Pridelke je pobirala učiteljica. Učenci smo imeli tudi nalogo, da smo pogozdovali okoliške gmajne. To delo smo opravljali enkrat letno. Dobili smo smrekove sadike, en kmet je dal na voljo zemljišče, od doma smo prinesli motike in vse posadili.

Kot otroci smo se v šoli zelo radi tožarili. Vsakega, ki se je dotaknil zidu ali je kaj ušpičil, smo zatožili učiteljici. Tako se je zgodilo tudi nekega dne, ko je učiteljica odšla iz razreda po malico oziroma *merendo*. V času njene odsotnosti je Dolfé, ki je bil zelo živahen in simpatično nagajiv učenec, deklamiral po slovensko: »*Mjete, mjete (sneži) okuli naše tjete in okuli naš'ga strica, ki ima vsa rdeča*

lica.« Takoj ko je učiteljica s pladnjem z malico vstopila v razred, smo vsi učenci v en glas povedali, kaj je govoril Dolfe. Njej tožarjenje ni bilo všeč in to nam je takoj jasno dala vedeti, in sicer je rekla, da bo ravno zato Dolfe prvi dobil malico in še največji kos mu bo dala. Vsi smo utihnili in ostali z dolgimi nosovi.

Zgovoren je tudi drugi primer, s katerim je želela povedati, naj bomo učenci bolj samozavestni. Mile je bil zelo inteligenčen, a tudi zelo bojzljiv fant. Nekoč je bil vprašan, a ker ni vedel vsega, kar bi moral povedati, je bil raje ves čas tiho. Tedaj mu je učiteljica dala nauk, da ve, da zna dovolj, vendar ker ne zna vsega, je raje tiho, in mu bo zato morala dati negativno oceno. Ve pa tudi, če bi vprašala Jožeta, ki zna veliko manj kot on, bi govoril in govoril, in bi povedal veliko manj, a bi zato dobil pozitivno oceno. S tem je spodbudila Mileta, da je povedal vse, kaj je vedel in si tako prislužil dobro oceno. To je bil dober nauk za vse nas, da smo vedno povedali, kar smo znali. Bila je tudi dobra popotnica za naprej v življenju.

Tako kot v današnjem času, smo bili otroci tudi takrat večkrat sitni in nagaživi. Nekoč se je zgodilo, da je bil Jože zelo nemiren, zato ga je učiteljica poslala pred tablo. Vendar tudi tam ni dal miru. To jo je tako razjezilo, da je prijela stekleničko črnila in ga hotela vreči v njegovo glavo. Jože se je tako ustrašil, da je zatulil na ves glas. Učiteljica se je začela smejati in še mi z njo.

Tudi sama sem bila nekoč sitna in sem morala stati pred tablo. In ker še vedno nisem dala miru, mi je učiteljica primazala dve zaušnici. To me je spravilo v jok. Potem pa sem morala recitirati neko pesem, katere zadnje besede se še danes spomnim, da so bile »se boriti in zmagati«. Ker pa sem še vedno ihtela od joka, je učiteljica dodala »in jokati«. Danes bolj razumem učiteljico in vem, da je bila pod velikim pritiskom. Kot Slovenka pod Italijo je bila pod stalno kontrolo, da je sploh lahko obdržala službo. Veliko napora je od nje zahteval tudi kombinirani pouk. Tako je morala enemu razredu dajati nalogo, drugemu je razlagala, tretji pa je že čakal na novo zadolžitev.

Sošolec Dolfe je veljal za posebneža. Že v tistih časih je

Ana Valenčič v najstniških letih
(hrani Natalija Mikuletič).

imel orglice, kar je bilo nekaj izredno redkega. Ko je učiteljica zapustila učilnico, je takoj zaigral neko pesem, vendar ga je slišala in se vrnila v razred. Vedela je, da ima le on orglice. Hotela mu jih je vzeti, zato mu je preiskala vse žepe, a orglic ni našla. Dolfe je bil obut v očetove gumijaste škornje in jih je spustil kar v škornje. Tako je lahko obdržal svoje orglice in nas še večkrat razveseljeval. Seveda je bil pri tem bolj previden.

Ludvetu je šlo pisanje bolj težko od rok. Predvsem so mu probleme delali daljši spisi. Tako mu je učiteljica nekoč rekla: »*Enkrat sem brala nalogo z naslovom Bršljanov list, ki je bil dolg nič manj kot pet strani. Pa še ti malo pomisli in se razpiši.*«

Prijateljica in sošolka Dora je učiteljici nosila mleko. Vsi smo bili ljubosumni, ker je imela pravico, da je šla še enkrat v šolo. Pa smo si izmislili pesmico: »*Signorina čičibe ćuha v kanglici kaffe.*« Dora nas je zatožila učiteljici in dobili smo nalogo, da te besede zapišemo. Vse smo znali, le kako se zapiše ćuha, nismo vedeli. Še sanjalo se nam ni, da se pravilno zapiše kuha.

V jeseni smo ponavadi rabutali jabolka. Vedno smo se držali pravila, da smo to počeli šele potem, ko so jih kmetje že obrali. Mi smo se zadovoljili s tem, kar je ostalo. Pogosto smo hodili tudi mimo vinograda. Nikoli nam ni prišlo na misel, da bi si kaj odtrgali in vzeli. Le od lastnikov smo včasih dočakali, da so nam dali kakšen grozd.

Leta 1942 je bila vas Podstenje požgana, tako kot ostale vasi: Mereče, Podstenjšek, Ratečevo Brdo, Kilovče, Zgornja in Spodnja Bitnja. Šola je ostala nepoškodovana. Vendar kljub temu je to pomenilo konec za podstenjsko šolo. Učiteljica je najprej odšla v Ilirsko Bistrico, nato pa z mamo in sestro naprej v Trst, kjer je tudi ostala.

Kako je bilo z arhivom šole, ne vem. Ko sem se vpisala v meščansko šolo v samostan, sem prejela potrdilo. To je edini dokument, ki se je ohranil o mojem 7-letnem šolanju, vse ostalo je zgorelo.

Zaključek

Danes je šolanje samoumevno za vse učence in tudi njihova edina skrb je običajno le učenje. Obiskovanje šole pred drugo svetovno vojno, med njo in po njej pa je bilo za marsikoga drugačno. Otroci so že od rane mladosti morali pomagati pri domačih opravilih in so zaradi dela doma zanemarjali učenje in pogosto celo izostajali od pouka. Tudi nekateri starši niso vedno podpirali otrok pri učenju in so šolanje pojmovali kot zapravljanje časa. Le redki so imeli dobre razmere za uspešno šolanje. Ana Valenčič jih je imela. Ob podpori staršev in predvsem po zaslugi vestne in odgovorne učiteljice, ki je na svojevrsten način poskrbela, da je tako kot vsi drugi učenci usvojila italijanski jezik, da je lahko sledila pouku, se je v ljudski šoli v Podstenjah naučila veliko za življenje in pridobila dobre temelje za nadaljevanje šolanja.

Povzetek

V Podstenjah pri Ilirski Bistrici je od leta 1869 do 1942 delovala enorazredna ljudska šola, ki jo je zadnja leta njenega obstoja obiskovala Ana Valenčič, doma iz bližnje vasi Mereče. To je bil čas italijanske priključitve Primorske, ko se je v šolah poučevalo le v italijanskem jeziku. Tako je bilo tudi v podstenjski šoli, kjer je poučevala slovenska učiteljica Marija Geržina. V šolskem letu 1936/37, ko je Ana obiskovala 2. razred, je šolo obiskovalo 47 učencev. Učiteljica jih je poučevala v dveh izmenah, in sicer dopoldne 3., 4. in 5. razred, kar pomeni skupaj kar 30 učencev, popoldne pa 1. in 2. razred oziroma 17 učencev. Ana Valenčič se spominja, da je učiteljica svoje delo opravljala vestno in odgovorno. Prizadevala si je, da bi se vsi otroci naučili osnovnega branja, pisanja in računanja. Ker otroci ob vstopu v šolo običajno niso znali italijanskega jezika, je v višjem razredu poiskala učenca, da je njene besede prevajal v slovenščino. Tako je poskrbela, da so jo vsi učenci razumeli in so lahko spremljali pouk. Na ta način so se tudi naučili italijanskega jezika.

Viri in literatura:

- Pokrajinski arhiv Koper, SI PAK KP 377 t.e.1. Osnovna šola Podstenje/Scuola elementare di Postegna, Giornale della classe: anno scolastico 1936-1937, Giornale della classe: anno scolastico 1939-1940.
- Ustni vir: Vičič Stanislava (Tinka Haričeva), rojena Valenčič, 1930, Podstenje
- Fatur, Ingrid: Šolstvo na Ilirsko-bistriškem kot del raznarodovanja v času italijanske okupacije Primorske, *Šolska kronika: zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje*, 16, 2007, št. 1, str. 67-89.
- Kacin, Marija: *Primorska šola na prepihu : ob 65-letnici obnove*, Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 2011.
- Krajevni leksikon Slovenije*, Ljubljana : DZS, 1995.
- Nešović, Branimir, Prunk, Janko: *20. stoletje*, Ljubljana: DZS, 1994, str.72.
- Notranjska : A-Ž : priročnik za popotnika in poslovnega človeka*, Murska Sobota: Pomurska založba, 1999, str. 98
- Postojinsko okrajno glavarstvo: zemljepisni in zgodovinski oris*, V Postojni: R. Šeber, 1889. Dostopno na: https://www.sistory.si/cdn/publikacije/5001-6000/5507/POSTOJINSKO_OKRAJNO_GLAVARSTVO.pdf (pridobljeno: 19. 5. 2021)
- Pravilnik o normativih in standardih za izvajanje programa osnovne šole*. Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV7973> (pridobljeno: 3. 3. 2022)
- Valenčič, Rafko: Kronika enorazredne ljudske šole v Podstenjah 1869-1917, *Šolska kronika : zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje*, 21, 1998, št. 7, str. 163-174.